

UOT: 330.3 (1-67); 338.1; 338.252

**AQRAR SEKTORUN İQTİSADI MEXANİZMİNİN
FORMALAŞMASI VƏ FƏALİYYƏTİNDƏ XARİCİ TƏCRÜBƏ****N.G.QAFAROV**
AKU-nun dosenti

Məqalədə inkişaf etmiş ölkələrin aqrar biznesində qiymət və kreditləşmə mexanizmlərinin tətbiqi xüsusiyyətləri araşdırılmış, iqtisadi mexanizm sistemində kənd təsərrüfatı sığortasının və effektiv vergi sisteminin rolu əsaslandırılmışdır. Müəllif tərəfindən həmçinin Qərbi ölkələrdə fermerlərin sosial müdafiəsinin təmin edilməsində birbaşa ödənişlərdən istifadənin mövcud vəziyyəti və inkişaf meyilləri təhlil edilərək qiymətləndirilmiş, kənd təsərrüfatı təchizatı zəncirində bazar infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi yolları nəzərdən keçirilmişdir.

Açar sözlər: aqrar sahə, iqtisadi mexanizm, qiymət, kredit, sığorta, vergi sistemi, birbaşa ödənişlər, bazar infrastruktururu.

Hər bir sosial-iqtisadi formasiyanın özünün iqtisadi təşkili sistemi, təşviq və rıçaqları, yəni özünəməxsus iqtisadi mexanizmi vardır. Bu baxımdan, xüsusilə ABŞ və Avropa Birliyi (AB) ölkələrində iqtisadi mexanizmin formalaşmasında xarici təcrübənin təhlili xüsusi maraq doğurur, çünki onların istifadə etdikləri alətlər olduqca müxtəlifdir və ümumiyyətlə aqrar istehsalın səmərəliliyini artırmaq və fermerlərin gəlirlərini qorumaq üçün istifadə olunur.

Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, inkişaf etmiş ölkələrin aqrar sektorunda təşkilati idarəetmə formalarının əsasını fermer təsərrüfatı (yeganə mülkiyyət) təşkil edir, onun təşkilati strukturdakı payı təxminən 90% -dir.

İstifadə edilmiş tipikləşdirmədə ailə (fərdi) təsərrüfatlarına fərdi mülkiyyətdə olan və idarə olunan, bir şəxs və ya ailənin nəzarətində olan bir təsərrüfat daxildir. Bir qrup şəxslə təsərrüfatın idarə edilməsi ABŞ-da tərəfdaşlıq, AB-də isə mülkiyyətçilərin yoldaşlığı deməkdir. Səhmdar cəmiyyəti kimi qeydiyyatdan keçən fermer təsərrüfatı korporasiyadır. Təsərrüfat korporasiyaları, bir qayda olaraq, ailənin mülkiyyətindədir, çünki səhmlərin 50% -i ailə bağları ilə əlaqəli insanlarda cəmləşir [1].

Beləliklə, aparılan təsnifat xarici ölkələrdə kənd təsərrüfatı istehsalının əsasının ailə biznesi olduğunu ehtimal etməyə əsas verir.

Avropa Birliyindəki təsərrüfat quruluşu birmənalı deyildir. Bir qayda olaraq, bir meyl müşahidə olunur: milli fermalar nə qədər çox olarsa, onların orta ölçüsü də o qədər azdır.

2015-ci ildə AB-də orta təsərrüfat ölçüsü 16,1 ha təşkil etmişdir ki, bu da 2010-cu ilin göstəricisindən 1,8 ha çoxdur. AB üzv dövlətləri üçün fərq aşağıdakı kimidir. Rumıniyada təsərrüfatların sayının payı 33.5% -ə çatdığı halda, kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların payı 7,5%, orta təsərrüfat ölçüsü 3,6 hektar, tam məşgulluqla işləyənlərin sayı isə 16,33%

idi. Və İngiltərədə vəziyyət tamamilə fərqlidir, burada təsərrüfatların payı 1,7%, kənd təsərrüfatı torpaqlarının payı 9,9%, orta təsərrüfat həcmi 93,6 hektar, işçi qüvvəsinin tam məşgulluq payı 2,9% təşkil edir. ABŞ-da orta təsərrüfat ölçüsü 4.34 hektardır, kiçik təsərrüfatların ümumi sahəsinə görə ümumi sayın 54.6% -ni, iri fermaların isə 3.9% -ni təşkil edir [1].

Aqrar münasibətlər müxtəlif formalarda təqdim olunan torpaq mülkiyyəti forması ilə xarakterizə olunur: özəl, dövlət və bələdiyyə (əyalət). Torpaqdan istifadənin digər formaları arasında xüsusi mülkiyyət üstünlük təşkil edir, halbuki o, tam mülkiyyət, qarışıq əmlak və icarə ilə təmsil oluna bilər. AB üzv ölkələri arasında ən çox torpaq mülkiyyətçisi fermerlər İrlandiyadadır (fermerlər tərəfindən becərilən kənd təsərrüfatı torpaqlarının 87% -i). ABŞ-da təsərrüfatların 69%-i tam mülkiyyətdədir [2]. Qarışıq mülkiyyət forması əsasən böyük təsərrüfatlara xasdır. Bəzi ölkələrdə icarəyə götürülmüş torpaqlar böyük bir paya sahibdir.

İcarəyə götürülmüş torpaqların əksəriyyəti artıq öz torpaqlarına sahib olanların əlindədir, çünki bu, torpaqdan istifadəni genişləndirmək imkanlarını artırır. Bir qayda olaraq, ev sahibləri müxtəlif səbəblərdən təqaüdə çıxmış (yaşı, başqa işlə məşğul olması və s.) fermerlərdir. Kirayəçilərə zəmanət vermək və bir çox ölkələrdə torpaq qorunması tədbirlərini həyata keçirmək məqsədilə torpaq üçün minimum icarə müddəti təyin edilmişdir (Hollandiyada - 6 il, Belçika və Fransada - 12, İtaliya - 15, Danimarkada - 30 il). AB ölkələrində icarəyə götürülmüş torpaqların ən böyük payını Belçika (67,8%), Fransa (54%), Lüksemburq (50%), Almaniya (42%) fermerlər tutur. ABŞ-da fermerlərin 24,6% -nin icarəyə götürülmüş torpaq payı var və 6,4% -i tam icarəyə götürülmüş torpaqlarda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edir [3]. Torpaq istifadəsinin aralıq hüquqi forması etibar, ya da etibarlı idarəetmədir. Torpaq sahibi (fermer) etibarnamə ilə hüquqi münasibətlərin

icrasını əmanət edəndə ortaya çıxır.

Çox vaxt torpaqdan istifadənin ömürlük sahibi kimi bir forması tətbiq olunur. Bu, torpaq sahibi tərəfindən torpağın ömürlük mülkiyyətə verilməsindən ibarətdir ki, bu da mahiyyət etibarilə ondan istifadə hüquqlarının miras üzrə ötürülməsini nəzərdə tutur. Bununla yanaşı, ömürlük rentanın sahibi torpaqdan istifadənin pozulmasına görə məsuliyyət daşıyır və belə bir ərazini miras almaq hüququnda məhduddur.

Avropa torpaq hüququnda, amfiteus kimi sabit icarə forması mövcuddur ki, bu da əsasən dövlətə məxsus torpaqlara aiddir. Belə torpağın icarədarı onu miras almaq və özgəninkiləşdirmək hüququna malikdir, lakin bu onu icarə haqqını ödəmək və sahibi tərəfindən müəyyən edilmiş torpaqların meliorativ tələblərinə riayət etmək ehtiyacından məhrum etmir. Fransa, İtaliyada 20 il və ya daha çox müddətdə amfiteusa icazə verilir.

İqtisadi mexanizmin elementlərinin formalaşması və inkişafı proseslərini tənzimləyən əsas proqram sənədləri Birləşmiş Ştatların Kənd Təsərrüfatı Qanunu (Farm Bill 2014), AB ölkələrində qanunvericilik bazası AB üzv ölkələrinin hər birində öz xüsusiyyətlərinə malik olan Vahid Kənd Təsərrüfatı Siyasəti proqramıdır.

1. İnkişaf etmiş ölkələrdə aqrar biznesin inkişafında qiymət və kreditləşmə mexanizmlərinin tətbiqi xüsusiyyətləri

Xarici ölkələrdə iqtisadi mexanizmin fəaliyyətinin təhlilinə gəlincə, əvvəlcə qiymətməyə gəlmə üzərində dayanacağıq və fermerin qiymətinin bazar da qoyulduğunu qeyd edəcəyik. Lakin kənd təsərrüfatı və sənaye məhsulları arasındakı qiymət paritetliyini qorumaq üçün dövlət onu tənzimləyir. Bütün Qərbi ölkələrində fermer qiymətlərinə dəstək bazarda qiymət tərəddüdlərinin yuxarı və aşağı hədlərini əks etdirən indikativ qiymət səviyyəsində aparılır. İndikativ qiymət kənd təsərrüfatı istehsalının maya dəyərini ödəmək və büdcə vəsaiti hesabına geniş təkrar istehsalına uyğun gəlir gətirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Müvafiq olaraq, bu cür qiymət dəstəyi kənd təsərrüfatında məhsul istehsalının artmasının nəticəsi olan bazar vəziyyətindən asılı olmayaraq fermerlərə davamlı gəlir təmin edir. ABŞ-da bu qiymət siyasəti kənd təsərrüfatı məhsullarının ən vacib növlərinə tətbiq edilir və bazar qiyməti hədəfdən aşağı düşdüüyü təqdirdə fermer üçün xərclərin bərpasına və müəyyən bir gəlirə yönəldilir ki, bu da orta və aşağı səviyyədə xərcləri olan təsərrüfatları saxlamağa kömək edir. Eyni zamanda, qiymət tənzimlənməsinin bu növü bazar yardımı krediti kimi istifadə olunur.

AB-də məqsədli qiymət səviyyəsi orta və iri fermerlərə gəlir təmin etmək üçün kifayət qədər böyükdür. AB ölkələrində bu cür qiymətməyə xüsusiyyəti, birincisi, məhsulun saxlanması üzrə fermerin

xərclərini nəzərə almağa imkan verən hədəf qiymətin ilin ayları ilə diferensiasiyası, ikincisi, müdaxilə və astana qiymətlərin formalaşdırılması üçün oriyentir olmasıdır. Dövlətin məhsul satın aldığı Aİ daxili bazarında daha aşağı qiymət səviyyəsi müdaxilə qiymətidir.

Maliyyələşdirilmə olmadan aqrar biznesin inkişafı mümkün deyil. Kənd təsərrüfatı krediti kənd təsərrüfatı istehsalının inkişafında vacib bir ünsürə çevrilir və inkişaf etmiş ölkələrdə müasir kənd təsərrüfatında kredit kapitalının cəlb edilməsi payı olduqca yüksəkdir. Kənd təsərrüfatının əsas kapitalında borc vəsaitlərinin ən yüksək payı AB-yə üzv ölkələri arasındadır. Borc vəsaitlərinin verilməsi əsasən dövlət və kooperativ kredit təşkilatları vasitəsi ilə və yalnız bəzi hallarda özəl kommersiya banklarından istifadə etməklə həyata keçirilir. Kreditləşmənin dövlət tənzimlənməsinin ən vacib aləti onun güzəştli təmin edilməsidir. Güzəştli kreditləşmənin əsas prinsipi onun dövlət büdcəsindən hissə-hissə geri qaytarılmasıdır. Güzəştlər kənd təsərrüfatı istehsalının inkişafına yönəlmiş məqsədli proqramların çərçivəsində verilir [4].

Daha güzəştli kredit vermə rejimi mövcud maliyyə strukturlarında girov kütləsi, kredit tarixçəsi olmaması səbəbindən kreditin alınması çətin olan gənc yeni başlayan fermerlər üçün yaradılmışdır. ABŞ-da bu krediti əldə etmək üçün fermerin 5 ildən az müddətə bu işlə məşğul olması və onun təqdim etdiyi biznes-planın həqiqətlərə uyğun olması lazımdır; təsərrüfat sahəsi rayonda qəbul edilən orta ölçünün 30% -dən çox olmamalıdır [4].

Kənd təsərrüfatı istehsalını inkişaf etdirmək üçün fermerlər, məqsədi təsərrüfatın genişləndirilməsi, bina və tikililərin inşası və yenidən qurulması, ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması məqsədilə torpaq idarəçiliyinin aparılması, borcların yenidən maliyyələşdirilməsi olan uzunmüddətli kreditləşmədən istifadə edirlər. Əksər hallarda bu kredit növü ipotekaya aiddir, çünki daşınmaz əmlak girov rolunu oynayır. Almaniyada ipoteka krediti torpaq dəyərinin 60% -dən çox olmayan məbləğə, 5 ilə 40 il müddətinə verilir. İngiltərədə bu müddət 20-30 illikdir, ildə iki dəfə faiz və sığorta haqları ödənilməlidir.

ABŞ-da fermerlərə xidmət göstərmək Agentliyi 1119 min dollardan çox olmayan uzunmüddətli kreditlərə zəmanət verir. Kreditin ödəmə müddəti 40 ildən çox ola bilməz. Faiz dərəcəsi subsidiyaları 4% -dir [5].

Hər ölkədə qeyri-ipoteka kreditlərinə güzəştli kredit vermə öz tətbiqetmə mexanizminə malikdir. Belə ki, Fransada kredit verilməsi bonifikasiya prinsipinə əsaslanır, bu zaman kredit müqaviləsi üzrə faiz dərəcəsi və güzəştli kreditin faiz dərəcəsi arasındakı fərq dövlət büdcəsindən ödənilir. Güzəştli faiz dərəcəsinin həcmi kreditin növündən asılıdır: iqtisadiyyatın tənzimlənməsinə - 2,7-4%;

modernləşdirməyə - 2,5-5, heyvandarlığın inkişafına - 5-6, bitkiçilik sahəsinin inkişafına - 6-10, torpaq almaq üçün kreditlərə - 5.2%. Kredit əlverişsiz iqlimi olan bölgələr üçün 7-12 il, bütün digər bölgələr üçün 5-9 il müddətinə verilir.

Almaniyada güzəştli kreditləşmə iki proqram – investisiya təşviqi proqramı və kənd təsərrüfatı kreditlərinin ümumi proqramı əsasında həyata keçirilir. Güzəştli kredit ya illik 1% dərəcəsi ilə verilən kreditdir, ya da cari faiz nisbətinin 4-7% azalmasıdır.

Avstriyada fermerlərə növündən asılı olaraq, faktiki kreditin faiz dərəcəsinin 50 ilə 36% arasında dəyişən kompensasiya ödənişləri təklif olunur [6, 7].

Qısamüddətli və orta müddətli kreditlər xərcləri və cari əməliyyatları ödəmək üçün verilir. Onlardan mal-qara, kənd təsərrüfatı texnikası, yem, toxum, yanacaq, kimyəvi maddələr, sığorta, ailə xərcləri və bəzi hallarda borc və digər əməliyyat xərclərinin yenidən maliyyələşdirilməsi üçün istifadə edilə bilər. ABŞ-da bu növ kreditin ödənişi 7 il ərzində edilir. Avropa Birliyində kənd təsərrüfatı istehsalının müxtəlifliyi səbəbindən bu tip yardımın göstərilməsi qaydalarının mürəkkəbliyi səbəbindən dövlət tərəfindən qısamüddətli kredit verilməsinə rədd cavabı verildi. Ancaq bu, üzv ölkələrdəki qısamüddətli kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin subsidiya verilməsini qadağan etmir.

Sosial cəhətdən əlverişsiz olan fermerləri qorumaq üçün ABŞ-da sosial-iqtisadi vəziyyətlərini və təsərrüfat sahələrini yaxşılaşdırmaq üçün uzunmüddətli və qısamüddətli kreditlər verilir. Güzəştli kredit alanlar arasında irqi, etnik, cinsi ayrışikliyə məruz qalan təsərrüfat üzvləri (afroamerikalılar, amerikalı hindular, Alyaskanın yerli sakinləri, ispanlar, asiya amerikalılar) var.

ABŞ Kənd Təsərrüfatı nazirliyi və Fermerlərə Xidmətlərin göstərilməsi Agentliyi (FSA) fəvqəladə hadisələrdən (quraqlıq, daşqın, digər təbii fəlakətlər, karantin) əziyyət çəkən istehsalçılara yardım üçün təcili kreditlər verir. Təcili kreditlər aşağıdakı hallarda verilir: 1) təsərrüfatın yerləşdiyi rayon fəlakət və ya karantin zonası elan edildikdə; 2) ABŞ vətəndaşı sayılan fermerlər; 3) potensial itkilər 30% olduqda; 4) fermer yaxşı kredit tarixçəsinə sahibdir və krediti təmin etmək üçün təminat zəmanəti verə bilər və eyni zamanda digər kommersiya mənbələrindən kredit ala bilmir.

Təcili kredit vəsaiti fəvqəladə nəticələrin aradan qaldırılması ilə əlaqədar xərclərin tam və ya qismən ödənilməsinə; təsirə məruz qalan ailənin yerləşməsi üçün ödənişə; kənd təsərrüfatı istehsalının yenidən təşkilinə; borcun yenidən maliyyələşdirilməsinə yönəldilə bilər.

Avropa Birliyində fermerlərin təbii fəlakətlər üçün verdiyi kompensasiya 100% -dir, buna baxmayaraq zərərin vaxtında sığortası əsasında ödənilməsi təklif olunduğu üçün onu almaq getdikcə

çətinləşir. Əlverişsiz ekoloji şəraitin vurduğu ziyanı kompensasiya etmək üçün Avropa Komissiyası təsdiqlənmiş meteoroloji məlumatlar tələb edir.

Güzəştli kredit vermək əvəzinə, Avropa Birliyi ənənəvi landşaftların qorunmasına, təsərrüfatların yenidən qurulmasına, ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasına, kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı və marketinginə, gənc fermerlərə dəstək verməyə və gigiyena və ekoloji standartlarının yerinə etirilməsinə yönəlik dövlət investisiya dəstəyi sistemindən daha həvəslə istifadə edir. Üzv ölkələrdə subsidiya verilən investisiyaların həcminə dair məhdudlaşdırıcı tədbirlər geniş tətbiq olunur. Belə ki, gənc fermerlər təbii-iqlim şəraitindən asılı olaraq diferensiasiya ilə əlaqəli olan əlçatan investisiyanın 50% -dən 60% -ə qədər ümumi dəstək üçün öz bizneslərinin təşkilinə görə müraciət edə bilərlər [6, 4].

ABŞ-da investisiya qoyulması kənd yerlərində iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması üzrə regional tədbirlərə dəstək verən müxtəlif proqramlar vasitəsilə həyata keçirilir. Bu cür investisiya qoyuluşlarından biri də kənd icmalarında məşğulluğun artırılması, iqtisadi və ekoloji mühitin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə kənd biznesinin, emal sənayesinin inkişafı və maliyyələşdirilməsinə yönəldilmiş zəmanətli "Biznes və Sənaye" kreditidir.

Bərpa edilə bilən yanacaq istehsalı ilə bağlı proqrama da investisiya qoyulur. O, sənaye biokütlə emalı zavodlarının tikintisi və modernləşdirilməsi üçün istifadə olunan kreditlərə zəmanət verir. "Amerikanın kənd rayonlarının Enerji Təminatı proqramı" investisiya qoyuluşu baxımından daha cəlbedici olmağa başlayır və proqram çərçivəsində bərpa olunan enerji layihələri (bioenerji, geotermal enerji, hidrogen, günəş, külək və su elektrik stansiyaları) maliyyələşdirilir. Qrantlar kənd təsərrüfatı məhsulları bazarlarının inkişafı və marketing tədqiqatları (Agricultural Product Market Development Grants) üçün ayrılır [5].

2. İqtisadi mexanizm sistemində kənd təsərrüfatı sığortasının və effektiv vergi sisteminin rolu

İqtisadi mexanizm sistemində kənd təsərrüfatı sığortası xüsusi rol oynayır. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, AB üzv dövlətləri kredit və subsidiya tədbirlərini tətbiq etməkdənsə itkilərin geri qaytarılması üçün sığorta sisteminin istifadəsini getdikcə daha çox müdafiə edirlər. Fermerlərin yüksək bir hissəsinin orta və uzunmüddətli müddətdə öz bizneslərini sığortalayacağı güman edilir. Lakin fermerin mentaliteti yavaş-yavaş inkişaf edir və kənd təsərrüfatına sığortanın nüfuz etməsi, məsələn İspaniyada 30%-ə kimi kiçik bir faizdir. Ölkədən asılı olaraq, sığorta sistemində dövlətin iştirak dərəcəsi ilə çərtlənən kənd təsərrüfatında sığortaya müxtəlif yanaşmalar təklif olunur.

Belə ki, Yunanıstanda əsasən dövlət sığorta

sistemi mövcuddur. İspaniya və Portuqaliyada dövlət və özəl sığorta arasında sıx qarşılıqlı əlaqə mövcuddur, burada dövlət, sığorta haqlarının və təkrarsığorta subsidiyalarının müəyyən edilməsində həlledici rol oynayır. İtaliya, Fransa, Avstriya və Almaniyada əsasən özəl kənd təsərrüfatı risk sığortası mövcuddur. Hər bir ölkənin sığorta haqlarını təqdim etmə sistemi var. Almaniyada heç bir subsidiya verilmirsə, İtaliyada belə subsidiyaların miqdarı çox böyükdür [4].

Bu gün AB-də aşağıdakı sığorta növlərini ayırmaq olar:

- bitkiçilikdə: 1) çox riskli sığorta - bir və ya bir neçə təbii fəlakətdən məhsul sığortası, bəzi ölkələrdə bu məhsul istehsalının demək olar ki, yeganə növüdür; 2) hər hansı bir meteoroloji hadisələr səbəbindən müəyyən bir məhsul üçün gəlir itkisi sığortası (zərərin meteoroloji xarakteri müəyyən edilməlidir); 3) istehsal həcmi astana hədindən aşağı düşdüüyü təqdirdə zərərin ödənilməsinə yönəldilmiş bütün kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsul itkisi zamanı gəlir sığortası; bu vəziyyətdə sığorta indeksi tətbiq olunur;

- heyvandarlıqda: 1) xəstəlik və ölüm səbəbindən heyvan itkisinin sığortası; 2) fermada epidemioloji vəziyyətlər nəticəsində yaranan zərərlərlə əlaqəli dolayı zərərlərin sığortası (binaların boşdayanmasından, mal-qaranın məcburi kəsilməsindən zərərlər və s.) [6].

Dövlət subsidiyaları hesabına özəl sığorta şirkətlərinin sığorta əhatə dairəsinin genişləndirilməsi imkanlarının yaranması ilə ABŞ hökuməti təbii fəlakətlərə qarşı məhsul sığortası proqramı yaratdı. Proqram mənfii iqlim şəraitindən və 70-dən çox növ məhsulun digər fəlakətli təbii hadisələrindən qorunmasını təmin etmək üçün hazırlanmışdır. Fermerlər öz işlərini özəl şirkətlərdə sığortalamalarına baxmayaraq, şərtlər, tariflər və çox riskli və fəlakətli risk sığortası müqavilələrinin icrası Risklərin İdarə Edilməsi Agentliyi (Risk Management Agency) vasitəsi ilə dövlət tərəfindən idarə olunur. Buna görə ABŞ-da sığortalı təsərrüfatların payı Avropadan xeyli yüksəkdir - 70% [8].

Effektiv vergi sistemi olmadan aqrar sektorun tənzimlənməsi mümkün deyil, çünki kənd təsərrüfatının iqtisadiyyatı vergilərin səviyyəsinə və onların birləşməsinə olduqca həssasdır. Qərb ölkələrinin vergisi vergilərin sayının azaldılması, vergi dərəcələrinin azaldılması və vergi bazasının genişləndirilməsi yolu ilə getdi. Büdcəyə ayrılan vergilərdən əlavə, fermerlər sosial müavinətlər də ödəyirlər. Bu növ ödənişlərin ayırmaların ümumi həcmində payı ölkənin dövlət siyasətindən asılıdır. Cari vergi dərəcələri təsərrüfatların gəlirlərinə, fermerlərin yaşına, istehsalın təşkili formasına görə fərqləndirilir. Yerli vergilər coğrafi məkandan, yerli büdcənin vəziyyətindən və kənd təsərrüfatının vəzifələrindən

asılı olaraq müxtəlif bölgələrdə dəyişir və yerli büdcənin formalaşmasının vacibliyi sayılır. Eyni zamanda, dövlət ilk növbədə kiçik fermer təsərrüfatına aid müxtəlif vergi güzəştlərindən istifadə edir [4].

3. Qərb ölkələrində fermerlərin sosial müdafiəsinin təmin edilməsində birbaşa ödənişlərdən istifadənin əhəmiyyəti

Qərb ölkələrində onlar üçün əsas gəlir səviyyəsinin formalaşmasına əsaslanan fermerlərin sosial müdafiəsinin təmin etmək üçün birbaşa ödənişlərdən istifadə olunur. Məsələn, ABŞ-da hökumət subsidiyalarının belə bir tədbiri birbaşa ödənişlər (Direct Payments - DP) adlanırdı. Buğda, qarğıdalı, arpa, yulaf, pambıq, düyü, soya, yağlı bitkilər və fıstıq kimi kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edən fermerlər onun alıcılarıdır. Hesablamada həmin məhsulun böyümə dərəcəsi, əsas məhsuldarlıq və əsas sahə, həmçinin 0.833 (2009–2011-ci illər üçün) və 0.85 (2008, 2012-2015-ci illər üçün) əmsalları nəzərə alınmışdır.

Beləliklə, birbaşa ödənişlər istehsalın həcmi ilə əlaqəli deyildi və müvafiq olaraq ticarət şərtlərinə təsir göstərmədi. Təsərrüfat sahibləri tərəfindən ildə 40 min dollardan çox olmayan məbləğdə subsidiyalar götürülə bilər. Onların ödənişi Əmtəə Kredit Korporasiyası (TKK) vasitəsilə edildi. Bu dərəcə Farm Bill-də müəyyən edilmişdir, baza sahəsi və məhsuldarlığı Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən hər il dəqiqləşdirilir.

2014-cü ildə yeni Farm Billinin qəbul edilməsi ilə bu proqramı üç yeni proqram əvəz etdi, əsas vəzifəsi də əlverişsiz bazar şəraitində fermerin qazancını bərpa etməkdir. Məsələn, Kənd Təsərrüfatı Risklərini Örtmə Proqramı (ARC) tətbiq olunur ki, bu da fermerin cari gəliri 5 il üçün orta hesablanmış əsas gəlir səviyyəsinin 86% -dən aşağı düşdüüyü təqdirdə ödəniş etmək hüququna malik olduğuna əsaslanır. Gəlirlər istehsal həcminə vurulmaqla orta müəyyən edilmiş qiymət (və ya Farm Bill-də göstərilən baza qiyməti) kimi təyin olunur. Hesablama yalnız baza sahəsində aparılır [5].

Digər bir proqram da mövcuddur - əsas məqsədi müəyyən bitkilər üzrə baza sahəsindəki orta bazar və hökumət tərəfindən müəyyən edilmiş qiymətlər arasındakı fərqi kompensasiya etməkdir. Beləliklə, faktiki gəlir gözlənilən gəlirin 86% -indən aşağı düşərsə, fermer kompensasiya almağı tələb edir. İstinad qiymətləri hər il ABŞ Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən təyin olunur.

Hər iki proqram üçün ödəmələr fermerlər üçün kənd təsərrüfatında çalışanların hər biri üçün 125 min dollarla məhdudlaşır.

Ən son riskləri əhatə edən proqram (ŞƏT) məhsul sığortasının bir hissəsidir. Proqramda iştirak etmək üçün fermerlər gözlənilən məhsul itkisinin 35% -i həcmində sığorta haqqı ödəyirlər. Sığorta ödənişləri zamanı məhsulun faktiki qiyməti ilə fyuçers qiyməti

məti arasındakı fərq nəzərə alınır. Bu hesablamalara əsasən gəlir gözlənilən gəlirin 86% -indən aşağı düşərsə, fermerin sığorta ödənişi almaq hüququ vardır. Bu proqram fermerlərin gəlirlərini qorumaq üçün əsas siyasətdir, buna görə də fermerlərin 75%-ni əhatə etdiyi ən populyar sığorta strategiyasıdır.

Fermerə proqramlardan birini istifadə etməklə qazancını bərpa etmək üçün bir mexanizm seçimi təklif olunur. Belə ki, əgər müəyyən bir bitki üçün onun istehsal risklərinin Kənd Təsərrüfatı Risklərinin Örtülməsi (ARC) proqramı ilə bərpa ediləcəyi seçilərsə, onda artıq sığorta ödəniş proqramını (SCO) tətbiq etmək mümkün olmayacaqdır. İstehsalçı kompensasiya proqramını (PLC) seçirsə, o, sığorta proqramında (SCO) da iştirak edə bilər.

Avropa Birliyində 2003-cü ildən 2013-cü ilə qədər birbaşa dəstək vahid ödəmə sxemi - SPS şəklində təqdim edildi. Təqdim olunan yardım müəyyən bazar növünün istehsalı ilə əlaqəli deyildi, bu da fermerə mövcud bazar şəraitində lazım olanı istehsal etmək azadlığını verdi.

Ancaq birbaşa ödənişlərin alınmasında ən vacib şərtlərdən biri torpağın münbitliyinin qorunması və ekoloji şəraitə uyğunluq idi.

AB üzv dövlətlərinə müavinətlərin ödənilməsinin dəyərinin hesablanması üçün üç variant təklif edilmişdir: 1) fərdi fermer tərəfindən hesabat dövründə alınan orta subsidiyaların orta təsərrüfat sahəsinə bölünməsinə əsaslanan "tarixi model"; 2) bölgədə alınan bütün subsidiyaların ümumi məbləğinin bütün kənd təsərrüfatı torpaqlarının sahəsinə bölündüyü "regional model"; 3) ilk iki model arasındakı əlaqə olan "hibrid model", yəni hər kənd təsərrüfatı məhsulu üçün hesablama metodlarından biri tətbiq edilə bilər.

AB Şurası Qaydalarının 68-ci maddəsi [6] ölkələrə öz büdcəsinin 10% -ni SPS sxemi üzrə birbaşa ödənişlər üçün istifadə etməyə imkan verdi, məsələn: 1) ətraf mühitin qorunması; 2) kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması; 3) kənd təsərrüfatı məhsullarının satışının yaxşılaşdırılması; 4) heyvanlara insani münasibət; 5) süd məhsulları, ət, qoyun və keçi istehsal edən və ekoloji və iqtisadi cəhətdən çətin ərazilərdə düyü yetişdirən fermerlərə dəstək; 6) tərک edilmiş torpaqların ən böyük faizini təşkil etdiyi və münbitliyini itirmək təhlükəsi olan ərazilər üçün planların hazırlanması; 7) sığorta ödənişlərinin təmin edilməsi; 8) ekoloji hadisənin olması ilə əlaqəli heyvan və bitkilərin xəstəliyi olan ərazilərə paylı investisiya fondları vasitəsilə dəstək. Bu cür birbaşa ödənişlər edərkən "ikiqat maliyyələşmə"dən qaçmaq üçün digər dəstək tədbirləri ilə əlaqələndirmək lazım idi.

Lakin 2013-cü il islahatı birbaşa ödənişlərin formalaşmasına yanaşmanı dəyişdirdi və hər şeydən əvvəl bu onların məcburi və könüllü olaraq

bölməsində özünü bürüzə verdi. Məcburi ödənişlərə aşağıdakılar daxildir:

1) əsas ödənişlər və ya fermerlərin gəlirlərinin dəstəklənməsinə keçid sxemi – yeni daxil olmuş Aİ üzvlərinin "tarixi məlumatları" barədə məlumatların məhdudlaşdırılması onun tam istifadəsinə imkan vermədiyi üçün SPS dəstəyi yerinə tətbiq olunan vahid sahə ödəmə sxemi (SAP). Bu dəstək forması ölkədə fermerlərə edilən bütün birbaşa ödənişləri bir ödəmə ilə əvəz edir. Ödəniş kənd təsərrüfatına ayrılan büdcəni kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsinə bölməklə müəyyən edilir. Bu ödənişlərin formalaşması üçün AB-yə üzv dövlət birbaşa ödənişlərə aid olan ümumi məbləğin 70% -ni qədər ayıra bilər. Beləliklə, 1 ha başına ölkə subsidiyaları dəyişir. Bu dəstək tədbiri 2020-ci ilə qədər həyata keçiriləcək, bundan sonra regional mükafatlı ödənişləri sisteminə keçid olacaq.

2) əkin sahələrinin ölçüsü 15 hektardan çox olan "xüsusilə əhəmiyyətli ekoloji ərazilər" statusu ilə 5% kənd təsərrüfatı torpaqlarının tədavildən çıxarılması kimi tələblərə uyğun olaraq fermerə ödənilən "yaşıl" ödəmələr; otlaqların şumlanmasının qadağan edilməsi; ən böyük müəssisələrdə 10: 30 hektar sahə ilə 3: 1 nisbətində ən azı iki məhsul yetişdirmək və əsas məhsul 75% -dən çox, ən vacib iki məhsul isə əkin sahəsinin 95% -ni tuta bilməz. Birbaşa ödəmələrin 30% -ə qədəri ekoloji məsələlərə ayrılır, əgər bir fermer bu şərti yerinə yetirmirsə, bu ödəmələrin 25% -i cərimədir.

3) yeni başlayan fermerlərə ödəmələr. AB ölkələrində gənc fermerlərə investisiya yardımı "Gənc Fermerlərin Məskunlaşması" proqramı çərçivəsində həyata keçirilir. Oxşar Amerika proqramından fərqli xüsusiyyətləri yaş həddi (18 yaşdan 40 yaşa qədər) və dəstəyin təsərrüfatın ölçüsünə və ixtisasına bağlılığıdır (tərəvəzçilik, gülçülük, giləmeyvə və ya bağçılıq təsərrüfatları ilə məşğul olan təsərrüfatlar 2 qat daha çox dəstək alır). Yardım üçün müraciət edən gənc fermerlər kənd təsərrüfatı istehsalında və ən azı 12 hektar ərazidə peşə bacarıqlarına sahib olmalıdırlar. Bundan əlavə, onlar 5 il ərzində öz sahibliklərini 20 ha-dan az olmayan ərazilərə qədər genişləndirməyi öhdələrinə götürürlər. Ödənişlər 5 il ərzində edilir və birbaşa ödənişlərin həcmimin 2% -ni təşkil edir.

AB üzv ölkələri tərəfindən edilən könüllü birbaşa ödənişlər aşağıdakı sahələri əhatə edir:

1) təsərrüfat həcmi 30 hektardan az olduqda və ya ölkədə orta ölçüdə az olduqda, "ilkin" əkin üçün vəsait təmin edilməsində olan kiçik müəssisələrə əlavə subsidiya. Ödənişlər birbaşa ödənişlərə ayrılan limitin 30% -ə qədər ola bilər;

2) kənd təsərrüfatı məhsulunun istehsalı üçün əlverişsiz olan ərazilərə subsidiya. 2013-cü ildən əvvəl bu cür ərazilərin müəyyənləşdirilməsi meyarları qeyri-müəyyən idi, lakin islahatdan sonra

kənd, ərazi əlverişsizliyinin əsasını qoyan torpaq, iqlim şəraiti, şaquli (hündürlük) və üfqi zonallıq (620 şimal enindən yuxarıda) üçün səkkiz biofiziki meyar müəyyən edilmişdir. Ərazisindəki torpağın 60% -i bir anda bir və ya bir neçə biofiziki meyarla məhdudlaşsın, onda bu rayon əlverişsiz kimi təsnif ediləcəkdir. Bunlar əsasən fermerlərin kənd təsərrüfatı istehsalının yüksək xərcləri ilə qarşılaşdıqları sahələrdir və bu ödənişlərin məqsədi əlavə xərclərin və itirilən gəlirlərin əvəzini almaqdır. Buna əsaslanaraq üç belə sahə müəyyənləşdirilir: a) hündürlüyü 600 m-dən yuxarı olan dağlıq bölgələr, çətin iqlim şəraiti və qısa vegetasiya mövsümü var; b) əhəmiyyətli təbii məhdudiyətlərin olduğu və tələblərin bir neçə biofiziki meyarlara uyğun yerinə yetirildiyi dağlıq bölgələr istisna olmaqla; c) ərazinin ətraf mühitin qorunması və ya yaxşılaşdırılması, turizmin inkişafı və ya sahil xəttinin qorunması lazım olduğu bəzi təbii məhdudiyətlərlə qarşılaşan digər ərazilər [9].

Dəstək göstərməyin iqtisadi məqsədəuyğunluğu üçün ərazilər müəyyənləşdirilir. Başqa sözlə, dövlət sərmayəsinin iqlim məhdudiyətlərini aradan qaldırmağa kömək edəcəyi və kənd təsərrüfatında məhsuldar məhsul istehsalına şərait yarada biləcəyi müəyyən edilmişdir. Bu sahədə ödənişlər üçün üzv dövlətlər birbaşa ödənişlər üçün ayrılan vəsaitin 5% -ə qədərini istifadə edə bilərlər;

3) müəyyən çətinlikləri (iqtisadi, sosial, ekoloji) olan hadisələr və ya sahələr üçün həyata keçirilərkən istehsal həcmliyinin dəstəklənməsi ilə bağlı subsidiyalar birbaşa ödənişlərin məbləğinin 8-dən 13% -ə qədər ola bilər. Bundan əlavə, fermerlər yüksək proteinli bitkilərin istehsalı üçün birbaşa ödənişlərin büdcədən 2% ödəmə imkanından faydalana bilərlər;

4) inzibati prosedurların azaldılması, "yaşıl" ödəmə şərtlərindən azad olmaq da daxil olmaqla kiçik təsərrüfatların dövlət dəstəyində iştirakın sadələşdirilmiş sxemindən istifadə. Bu sahədə ödənişlərin məbləği ildə 1250 avrodur.

İri kənd təsərrüfatı təşkilatları üçün birbaşa ödənişlərin məhdudiyəti ləğv edilib, lakin Aİ üzvü olan ölkələrin özləri ildə 150 min avrodan yuxarı məbləğlərə məhdudiyət tətbiq edə bilərlər. Bu səviyyədən yuxarı olan subsidiyalar 5% endirim sxemində məruz qala bilər. Ağlabatan subsidiya ödəmələri üçün "aktiv kənd təsərrüfatı istehsalçısı" termini tətbiq edildi, yəni yalnız kənd təsərrüfatı istehsalında iştirak edənlərin dəstəyindən yararlı ola bilər. Subsidiyalardan kənar müəssisələrin siyahısı hər bir dövlətin səlahiyyətindədir.

4. Kənd təsərrüfatı təchizatı zəncirində bazar infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi yolları

AB-nin vahid aqrar siyasətinin islahatı, kənd təsərrüfatı təchizatı zəncirində mühüm rol oynayan fermer birliklərinin, kooperativ birləşmələrinin

rolunu gücləndirərək bazar infrastrukturunu məsələlərində də düzəlişlər etmişdir. Belə ki, əgər məhsulun emalı, saxlanması, daşınması və məhsul keyfiyyətinə nəzarət üzrə birgə fəaliyyətdən əhəmiyyətli təsir alınarsa, qəbul edilmiş dəyişikliklər əmtəə istehsalçıları birliklərinə və assosiasiyalara zeytun yağı, mal və dana əti, kənd təsərrüfatı bitkiləri kimi məhsul növləri üçün məhsulların qiymətlərini, həcmi və ticarət şərtlərini müəyyənləşdirməyi təklif edir.

Belə birləşmələrin məhsulların sona çatması və emalı üzrə yeni avadanlıq və texnologiyaların tətbiqi, məhsulun saxlanması, daşınması, satışı xərclərinin azaldılması, zəruri xammal və materialların (yem, gübrələrin) alınmasına qənaət edilməsi hesabına kənd təsərrüfatı məhsullarının dünya bazarında rəqabət qabiliyyətini artıracağı güman edilir. Bununla belə, bu cür fermer birliyi tərəfindən satılan məhsulların sayı mal əti və dana, kənd təsərrüfatı bitkilərinin milli bazarının 15% -dən və zeytun yağının 20%-dən çox olmamalıdır.

ABŞ-da kənd təsərrüfatı məhsullarının axını, fermerlərin bazarları və emal müəssisələri ilə yanaşı, qida məhsullarının istehsalçıları və istehlakçıları arasında əlaqə yaradan regional qida mərkəzlərinə bağlıdır. Kiçik, orta və yeni başlayan fermalara yüksək alış qiymətlərini təmin edərkən marketing xərclərini azaltmaq və ərzaq bazarlarına girmək üçün bir fürsət açır. Bir tərəfdən, bu mərkəzlər fermerlərdən istehsal texnologiyalarına riayət etmələrini tələb etmir, eyni zamanda müəyyən ekoloji standartlara uyğun becərilən kənd təsərrüfatı məhsullarına üstünlük verirlər və bunun üçün istehsalçılara məhsullarının keyfiyyətini artırmaq üçün xüsusi yardım göstərirlər. Regional qida mərkəzləri müxtəlif biznes modelləri ilə təmsil olunur. ABŞ-dakı 320 belə mərkəzdən 40% -i özəl, 30%-i qeyri-kommersiya birliyi və 20% -i kooperativdir.

Xarici ölkələrdə sosial siyasət məsələlərinə xüsusi diqqət verilir. ABŞ Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi əlverişli kənd infrastrukturunun yaradılmasına, ən vacib sosial obyektlərin (məktəblər, xəstəxanalar) maliyyələşdirilməsinə, kənd əhalisinin məsafədən təhsil və teletibb, lazımı dövlət xidmətləri ilə təmin olunmasına yönəlmiş investisiya proqramları təklif edir [10].

Kənd icmalarının sosial mühiti kənd təsərrüfatı məhsulları bazarlarının inkişafı, telekommunikasiya şəbəkələrinin genişləndirilməsi və yüksək sürətlə təmin edilməsi üçün kredit layihələri İnternet, məsafəli texnologiyaların tətbiqi məqsədilə fermer təsərrüfatlarının tədrisi üçün qrantlar, kənd enerjisinə qənaət üçün qrant proqramları, kənd biznesinin yaradılmasına və fəaliyyətinə köməkçi proqramlar vasitəsilə təkmilləşdirilir.

Kənd rayonlarının inkişafı Avropa Birliyinin

vacib sosial siyasətidir, çünki iştirakçı 27 ölkənin əhalisinin 56% -i bütün AB ərazisinin 91% -ni təşkil edən kəndlərdə yaşayır. Hər bir ayrıca ölkənin müstəqil kənd inkişaf strategiyası ola bilər, lakin bütün AB üzv dövlətləri buna imkan verə bilməzlər, çünki sosial siyasətin həyata keçirilməsi baha başa gəlir, əlavə olaraq digər AB proqramları və bütün ölkələr üçün ekoloji fəaliyyətlərlə qarşılıqlı əlaqədədir. Beləliklə, AB ümumi büdcə və iştirakçı ölkələrin milli və regional büdcələri tərəfindən maliyyələşdirilən ümumi kənd inkişafı siyasətini həyata keçirir.

Kəndin inkişafı siyasəti üç əsas məqsəd üçün həyata keçirilir: 1) kənd təsərrüfatının rəqabət qabiliyyətinin artırılması; 2) iqlim dəyişikliyi ilə əlaqədar təbii ehtiyatların davamlı idarə edilməsini təmin etmək; 3) kənd iqtisadiyyatının və icmalarının tarazlaşdırılmış ərazi inkişafı, o cümlədən kənd əhalisinin məşğulluq səviyyəsinin yaradılması və saxlanması [6].

Avropa Birliyi tərəfindən "lider yanaşma" adlandırılan kənd ərazilərinin siyasətinin regional səviyyədə həyata keçirilmə istiqaməti yerli hakimiyyət orqanlarının rəhbərliyi altında milli ehtiyacların qarşılınmasına yönəldilmiş kənd inkişafı strategiyasını formalaşdırmağa imkan verir. Onun güclü tərəfi hər üç hədəfin - rəqabət qabiliyyətliliyinin, ətraf mühitin qorunmasının, həyat keyfiyyəti və kənd təsərrüfatının şaxələndirilməsinin bir ərazi çərçivəsində onun xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq birləşdirilməsidir. Bu prioritetlərə cavab vermək üçün üzv dövlətlərə dəstəyi əsas sahələrə yönəltmək tövsiyə olunur:

1) yerli tərəfdaşlıq potensialının yaradılması;

2) liderin kənd rayonlarının inkişafında innovativ yanaşmaların stimullaşdırılmasında və proqram fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsinə özəl və dövlət sektorlarının birgə cəlb olunmasında mühüm rol oynayacağı dövlət-özəl tərəfdaşlığını təşviq etmək;

3) əməkdaşlıq və innovasiyanın təşviqi, belə ki, liderliyin inkişafı və diversifikasiyaya dəstək kimi yerli təşəbbüslər yeni ideya və yanaşmaların formalaşmasında mühüm rol oynaya bilər;

4) innovasiya mühitini idarə etməyə qadir olan yerli özünüidarəetmənin təkmilləşdirilməsi.

Nəticə. Tədqiq olunan problemi yekunlaşdıraraq qeyd etmək lazımdır ki, inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi mexanizmi iqtisadi qanunların təsirini həssas şəkildə əks etdirmək üçün qurulmuşdur, çünki istifadə olunan elementlər tələb və təklifi tənzimləyən və fermerlərin gəlirliyinin artmasına töhfə verən mənfəət bazar amillərinin təsirindən qoruyur.

İqtisadi mexanizmin təqdim olunan elementlərinin demək olar ki, hamısı bu və ya digər şəkildə fermerlərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilmişdir. İstehsal həcmiminin artması ilə gəlirlilik dəstəyi arasında heç bir əlaqə yoxdur ki, bu da bütövlükdə inkişaf etmiş ölkələrin aqrar siyasətinin ÜTT tələbinə yönəldiyini göstərir.

Beləliklə, iqtisadi mexanizm elementlərinin təhlili belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, onların vasitəsilə həyata keçirilən aqrar siyasət bir sıra ümumi meyllərə malikdir, yəni tələb və təklifə təsir edən bazar amillərinin rolunun artması; kənd təsərrüfatı məhsullarının həddən artıq çox istehsal problemini həll etmək ehtiyacı; kənd təsərrüfatının ekoloji baxımdan təmizliyi ilə bağlı məsələlərin gücləndirilməsi; kənd əhalisinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş sosial siyasət; daxili qiymətlərin dünya qiymətlərindən asılılığını zəiflətmək; ÜTT tələblərinə görə fermerlərin gəlirlərinə birbaşa dəstəyin azalması.

Xarici ölkələrin iqtisadi mexanizminin məqsədləri və Azərbaycan modelinin bir qədər fərqli olmasına baxmayaraq, ayrı-ayrı elementlər Azərbaycan kənd təsərrüfatı sektoruna uyğunlaşdırıla və tətbiq oluna bilər.

Hesab edirik ki, Azərbaycan şəraitinə uyğunlaşdırıla bilən geniş çeşidli alətlərə malik xarici ölkələrin iqtisadi mexanizminin elementləri və onun tətbiqi kənd təsərrüfatı istehsalçılarının gəlirlilik səviyyəsini artırma, beynəlxalq məhdudiyətlər şəraitində fəaliyyət göstərən kənd təsərrüfatı siyasətini formalaşdırma, rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalına şərait yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Попова, О.В.* Теоретические основы и методы регулирования агропромышленного производства: зарубежные модели и их адаптация к условиям России / *О.В. Попова, В.Г. Садаков.* – М.: Прогресс, 2007. – 257 с. 2. *Узун, В.Я.* Классификация сельскохозяйственных производителей на основе данных Всероссийской сельскохозяйственной переписи 2006 года / *В.Я. Узун, В.А. Сарайкин, Е.А. Гатаулина.* – М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова; ЭРД, 2010. – 229 с. 3. *Сельское хозяйство, охота и охотничье хозяйство, лесоводство в Красноярском крае: стат. сб.* – Красноярск: Красноярскстат, 2014. – 118 с. 4. *Озерова, М.Г.* Экономический механизм агропродовольственного сектора зарубежных стран: адаптация к российским условиям / *М.Г. Озерова* // *Агропродовольственная политика России.* – 2013. - №9 (21). – С. 94-98. 5. *Agricultural Act of 2014: Highlights and Implications.* United States Department of Agriculture [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ers.usda.gov/agricultural-act-of-2014-highlights-and-implications.aspx> (дата обращения 20.01.2015 г.). 6. *Agricultural and Rural Development.* European Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/agriculture/> (дата обращения 20.01.2015 г.). 7. *Школенко, О.Б.* Особенности кредитной политики государства по защите экономических интересов отечественных товаропроизводителей / *О.Б. Школенко* // *Молодой ученый.* – 2013. – № 8. – С. 265–268. 8. *Government Programs & Risk.* United States Department of Agriculture [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.ers.usda.gov/topics/farm-practices-management/risk-management/government-programs-risk.aspx> (дата обращения 11.11.2014 г.). 9. Государственная помощь: раздел сайта Европейской комиссии «Сельское хозяйство и развитие сельских районов». – Режим доступа: http://ec.europa.eu/agriculture/stateaid/index_en.htm (дата обращения 20.01.2015 г.). 10. Экономика и организация сельскохозяйственного производства: учебник / А.Э. Сагайдак, О.Г. Третьякова, А.Д. Екайкин [и др.]; под ред. А.Э. Сагайдака. – М.: КолосС, 2005. – 360 с.

Зарубежный опыт в формировании и функционировании экономического механизма аграрного сектора

Н.Г.Гафаров

В статье рассматриваются особенности применения механизмов ценообразования и кредитования в аграрном бизнесе развитых стран, а также обосновываются роли сельскохозяйственного страхования и эффективных налоговых систем в хозяйственном механизме. Автор также проанализировал и оценил текущее состояние и тенденции развития прямых платежей в сфере предоставления социальной защиты фермерам в западных странах, а также рассмотрел пути улучшения рыночной инфраструктуры в цепочке поставок сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: аграрный сектор, экономический механизм, цена, кредит, страхование, налоговая система, прямые платежи, рыночная инфраструктура.

The economic mechanism of the agrarian sector foreign experience in formation and activity

N.G.Gafarov

The article examines the peculiarities of the application of pricing and crediting mechanisms in the agrarian business of developed countries, and the rationale for the role of agricultural insurance and effective tax systems in the economic mechanism. The author also analyzed the current status and development trends of direct payments in the provision of social protection for farmers in Western countries, and reviewed ways to improve market infrastructure in the agricultural supply chain.

Keywords: agrarian sector, economic mechanism, price, credit, insurance, tax system, direct payments, market infrastructure.

